

Avrupa Birliđi tarafından finanse edilmektedir

KARAR ANALİZİ DİZİSİ

8

**Türkiye İnsan Hakları
ve Eşitlik Kurumu
(TİHEK)**

**E-reçetem Sisteminde Kürtçe Dilinin
Bulunmaması Kararına Dair Tespitler**

Dr. Dilan Mızrak

Karar Analizi Dizisi

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)

**E-reçetem Sisteminde Kürtçe Dilinin
Bulunmaması Kararına Dair Tespitler**

Dr. Dilan Mızrak

Karar Analizi Dizisi

*"Bu yayın Avrupa Birliđi'nin maddi desteğiyle hazırlanmıştır.
İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Eşit Haklar İçin İzleme Derneği'ne aittir ve
Avrupa Birliđi'nin görüşlerini yansıtmaz."*

Yayın tarihi: 2025

İçindekiler

Giriş	4
Ayrımcılığa İlişkin Başvurularda TİHEK'in Belirlemiş Olduğu Şartlar	5
1. Usule İlişkin Şartlar	5
a. İlgili Muhataba Başvuru	5
b. Zarar Görme Ölçütü	7
c. Resen İnceleme.....	11
2. Esasa İlişkin Şartlar	12
a. E-Reçete Sistemi	13
b. Ana Dilin E-Reçete Sisteminde Kullanılmaması Meselesi	13
c. Sağlık Hakkı ve Hakkın Kullanımında Ayrımcılık Yasağı.....	16
d. AİHM Kararlarında Dil Ayrımcılığı	19
3. Dil Hakları İlgili Örnek Oluşturabilecek Ulusal Kurum Kararları	21
4. TİHEK ve Dil Ayrımcılığı	22
Sonuç	23

Giriş

Bu raporda, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun (TİHEK), Diyarbakır Barosu tarafından "e-Reçetem sisteminde Kürtçe dilinin bulunmamasının eşitlik ilkesine, dil temelinde ayrımcılık yasağına ve sağlık hizmetine erişim hakkına aykırı olduğu" iddiasıyla yapılan başvuruya ilişkin verdiği kabul edilmezlik kararı değerlendirilmektedir.

1. Sağlık Bakanlığı tarafından, 26/08/2023 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere e-Reçetem sistemine İngilizce, Almanca, Arapça, Fransızca ve Rusça dil seçenekleri eklenmiştir.
2. Diyarbakır Barosu Başkanlığı, e-Reçetem sisteminde Kürtçe dilinin bulunmamasının eşitlik ilkesine, dil temelinde ayrımcılık yasağına ve sağlık hizmetine erişim hakkına aykırı olduğu iddiasıyla Sağlık Bakanlığına başvurmuştur.
3. Sağlık Bakanlığında başvuruya ilişkin resmi bir cevap gelmemesi üzerine Avukat M.Ö, Diyarbakır Barosu Başkanlığı adına TİHEK'e başvurmuştur.

TİHEK, 6701 sayılı TİHEK Kanununun 17'nci maddesi gereğince, başvuran baronun ayrımcılık yasağı ihlalinden zarar gören sıfatına haiz olmadığı, ayrıca başvuruda doğrudan zarar gördüğü iddiasında bulunan bir kişiyi temsile veya vekâlete dair geçerli bir yetki belgesini de sunmadığı gerekçesiyle başvurunun inceleme koşullarını taşımadığı ve bu nedenle kabul edilmez olduğuna karar vermiştir.

Bu çalışma kapsamında, söz konusu kararın 6701 sayılı TİHEK Kanunu, TİHEK Uygulama Yönetmeliği, daha önce benzer konularda verilmiş TİHEK kararları ve Türkiye'nin dâhil olduğu insan hakları sistemi çerçevesinde ilgili uluslararası sözleşme hükümleri ve yargı kararları ışığında incelenerek değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Sırasıyla; TİHEK kararında belirtildiği üzere zarar görme, mağduriyet ve ehliyet konusu tartışılacak, ardından e-Reçetem sistemi sağlık hakkı çerçevesinde değerlendirilecek ve son olarak ana dilin kullanımı, dil hakları, haklara erişimde dil engeli ve dil nedeniyle ayrımcılık ekseninde mevcut karar değerlendirilecektir.

Ayrımcılığa İlişkin Başvurularda TİHEK'in Belirlemiş Olduğu Şartlar

TİHEK, yapılan başvurunun kabul edilmezlik kararında, 6701 sayılı Kanun'un 17. maddesi ile 24/11/2017 tarihli ve 30250 sayılı Resmî Gazete' de yayımlanan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 37. maddesini esas almıştır. Kanunun 17. Maddesine göre **"(1) Ayrımcılık yasağı ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi Kuruma başvurabilir. Kuruma başvuru, illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklar aracılığıyla da yapılabilir. Başvuru hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir surette engel olunamaz. Başvurulardan herhangi bir ücret alınmaz. (2) İlgililer, Kuruma başvurmadan önce bu Kanuna aykırı olduğunu iddia ettikleri uygulamanın düzeltilmesini ilgili taraftan talep eder. Bu taleplerin reddedilmesi veya otuz gün içerisinde cevap verilmemesi hâlinde Kuruma başvuru yapılabilir"**. İlgili Yönetmelik'in 37. maddesinde ise **"Başvurular, kanunî temsilci veya vekil tarafından da yapılabilir. Kanunî temsilci veya vekil aracılığıyla yapılan başvurularda temsile veya vekâlete dair geçerli bir yetki belgesinin sunulması zorunludur"** şeklinde düzenleme mevcuttur.

TİHEK, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde, başvuruya ilişkin şartları;

- İlgili muhataba başvuru,
- Zarar/muhatap,
- Yararlanılmasına engel olunan bir hak,
- Ayrımcılık temeli,

olarak belirlemiştir. Bu şartlar usule ve esasa yönelik şartlar başlıkları altında incelenecektir.

1. Usule İlişkin Şartlar

a. İlgili Muhataba Başvuru

Diyarbakır Barosu, ilgili muhatap olan Sağlık Bakanlığına 29/08/2023 tarihinde başvurmuş; başvuruda, e-Reçetem sistemine İngilizce, Almanca, Arapça, Fransızca ve Rusça dilleri eklenmesine karşın Türkiye'de ciddi bir kesim tarafından konuşulan Kürtçenin sisteme eklenmemesinin Türkiye'de Kürtlerin varlığı ve Kürtçe dilinin kamusal alanda kullanımına yönelik ayrımcı, yaygın ve sistematik engellemelerin devamı niteliğinde olduğu savunulmuştur.

İlgili başvuruda uluslararası sözleşmeler, Anayasa ve TİHEK Kanununa atıf yapan Diyarbakır Barosu; eğitim ve öğretim, yargı, kolluk, sağlık, ulaşım, iletişim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal yardım, spor, konaklama, kültür, turizm ve benzeri hizmetler bakımından ayrımcılık yapılmasının yasaklandığını vurgulayarak; eşitlik ilkesi, dil temelinde ayrımcılık yasağı ve sağlık hizmetine erişim hakkı çerçevesinde, diğer diller gibi Kürtçe dilinin de e-Reçetem sisteminde kullanımının sağlanmasını talep etmiştir.

Sağlık Bakanı, bu başvuru ve toplumsal alanda ileri sürülen iddialara ilişkin olarak açıklama yapmış, *"E-reçetem sistemine bu beş dilin eklenmesine turistler ve yabancı uyruklu hastalar için ihtiyaç duyulmuştur. Türk vatandaşları için bu dillerden birinde reçete yazılması söz konusu değildir. Sisteme T.C. Kimlik Numarası ile girildiğinde ek uygulama devre dışı olmakta, sadece Türkçe hizmet alınabilmektedir. Türkiye, sağlık turizminde her duyarlı yurttaşının övünç duyacağı gelişmeler gösteriyor ve potansiyelini harekete geçirecek yatırımlar yapıyor. Yabancı hastalarımızın kendi dillerini konuşan hekimlerimizden hizmet alma imkânı artıyor. Bazı hastalar Türkiye'de muayene olup, ilaçlarını kendi ülkelerinde temin ediyor. E-reçetem sistemine beş yabancı dilin ilave edilmesi sağlık hizmetlerindeki uluslararası başarıdan doğan bir ihtiyaçtır. Uluslararası başarıdan doğan bir ihtiyacın büyük emeklerle çözüme kavuşturulması tartışma konusu edilebilir mi? Maalesef edenler var. Bilmediklerindedir"* şeklinde bir belirlemede bulunmuştur.

Bu açıklamalara cevaben çeşitli sivil toplum örgütleri; İran, Suriye ve Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye ana dili Kürtçe olan pek çok kişinin geldiğini, İngilizce veya Arapça da bilmiyor olabileceklerini, dolayısıyla yabancılar içinse bile yine de Kürtçenin eklenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Ayrıca Bakanlık açıklamasında, bazı dillerin eklenme gerekçesi olarak yabancı uyruklu turistlerin sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması gösterilmiştir. Diyarbakır Barosunun başvurusunda, bu duruma kısaca da olsa değinilmiş ve Kürtçenin Irak'ta Kürdistan Bölgesel Yönetiminde resmî dil olduğu ifade edilmiştir. Oysa Kürtçe, Irak Cumhuriyeti'nin Arapçayla birlikte resmî dilidir. Bu durumda Sağlık Bakanlığının, eklenen dilleri hangi kriterlere göre belirlediği tartışmalıdır. Gelen turistlerin ülkelere göre toplam sayısına mı, yoksa "sağlık turizmi" amacıyla gelenlerin sayısına mı bakılmaktadır? Eğer toplam sayı esas alındıysa 2023 verilerine göre ilk beş ülke sırasıyla Rusya Federasyonu, Almanya, Birleşik Krallık, Bulgaristan ve İran'dır. Eğer sağlık turizmi esas alındıysa Irak bu alanda ilk altı ülke arasında yer almaktadır². Bu sıralamada, Fransa yer almamasına rağmen Fransızca eklenmiş; buna karşılık Bulgarca eklenme-

1 Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın e-Reçetem'e 5 Dilin Eklenmesine İlişkin Açıklaması, [https://www.saglik.gov.tr/TR,99187/e-recetem-sistemine-5-dil-eklendi.html#:~:text=%E2%80%9CE%2DRe%C3%A7etem%20sistemine%20%C4%B0ngilizce%2C,re%C3%A7ete%20yaz%C4%B1lmas%C4%B1%20s%C3%B6z%C3%B6z%C3%B6z%20de%C4%9Fildir](https://www.saglik.gov.tr/TR,99187/e-recetem-sistemine-5-dil-eklendi.html#:~:text=%E2%80%9CE%2DRe%C3%A7etem%20sistemine%20%C4%B0ngilizce%2C,re%C3%A7ete%20yaz%C4%B1lmas%C4%B1%20s%C3%B6z%C3%B6z%C3%B6z%C3%B6z%20de%C4%9Fildir).

2 Türkiye'ye gelen turistlerin ülkelere dağılımı 2022-2023 için bkz: https://www.turofed.org.tr/panel/upload_system/pages_file/86de6b7faaf393debd50ea1c7685a0fd.pdf <https://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2008/03/CERD-Kitap-Yorum-Rapor.pdf>

miştir. Eklenen beş dile ilişkin objektif bir kriterin bulunmadığını gösteren bu durum, Diyarbakır Barosunun ayrımcılık iddiasını güçlendirmektedir.

Diyarbakır Barosu adına avukat M.Ö, ilgili muhataba yapılan talep başvurusuna cevap gelmemesinin ardından TİHEK'e başvurmuştur. TİHEK'e yapılan bu başvuruda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, T.C Anayasası ve 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'na atıf yapılarak toplumda yaşayan herkesin eşit muamele görme hakkı olduğu ve bu hakkın ilgili devlet kurumlarına, kanun koyarken ve kamusal politikaları uygularken ayrımcı ve keyfi davranmama yükümlülüğü yüklediği savunulmuştur. Yine başvuruda, e- Reçetem sisteminde Kürtçe dilinin olmamasının; eşitlik ilkesini, dil temelinde ayrımcılık yasağını ve sağlık hizmetine erişim hakkını ihlal edici bir uygulama olduğu, ihlalin giderilmesi için e-Reçetem sisteminde Kürtçe dilinin de kullanımının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

b. Zarar Görme Ölçütü

TİHEK, ilgili başvuruya ilişkin kabul edilmezlik kararı vermiş ve bu kararında, esasen 6701 sayılı Kanun'un 17'nci maddesinde belirlenen "zarar görme" ölçütüne dayanmıştır. Kurum, başvuran baronun ayrımcılık yasağı ihlalden zarar gören sıfatına haiz olmadığına hükmetmiştir.

Bu noktada, mağdur ve zarar gören kavramları üzerinde durmak ve TİHEK'in referans aldığı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkemesinin (AYM) eşitlik, ayrımcılık ve insan hakları ihlalleri bakımından hangi kavramı esas aldığına değinmek gerekmektedir.

Kamu hukukunda, kapsamı gereği daha geniş bir kavramı ifade eden "mağduriyet", idarenin bir eylem ya da işlemi nedeniyle kişinin hoşuna gitmeyen, kişiyi üzen, hatta kişiye parayla ölçülebilir nitelikte yükümlülükler getiren bir sonuç ortaya çıkarsa da idarenin mali sorumluluğunun ilk ve en önemli koşulu, mağduriyet değil, zarardır³. Bu bakımdan zarar, "dar anlamda" ve "geniş anlamda" zarar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dar anlamda zarar, maddi zararı ifade etmekte ve malvarlığı zararı olarak da isimlendirilmektedir. Bununla birlikte geniş anlamda zarar, bir kişinin şahıs varlığında ya da malvarlığında iradesi dışında meydana gelen eksilme, kişinin hukuken korunan varlıklarının uğradığı tecavüz neticesinde, tecavüz öncesi ve sonrası arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Kısacası maddi zarar, bir kişinin malvarlığında iradesi dışında ortaya çıkan ve eksilme ya da kesin olarak bir artışın engellenmesi iken; manevi zarar, kişinin şahıs varlığı haklarına yönelik bir ihlali, kişinin duyduğu cismani ve manevi acı, ıstırap ve hayat zevklerindeki azalmayı ifade etmektedir⁴.

3 Metin Günday, İdare Hukuku, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2011, s.383.

4 İl Han Özay, Günışığında Yönetim II Yargısal Korunma, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2010, s.206

Anayasa Mahkemesine bireysel başvurulara bakıldığında da kullanılan hukuki terim olarak mağdur, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamında korunan güncel ve kişisel bir temel hak veya özgürlüğü kamu gücü işlem veya eylemi nedeniyle doğrudan etkilenen kişi olarak tanımlanabilir. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru şartlarını düzenleyen 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 46'ncı maddesine göre;

1. Anayasa ve Sözleşme'nin ortak kapsamında korunan güncel ve kişisel bir hakkın varlığı,
2. Bu hakkın kamu gücü işlem veya eylemi nedeniyle ihlal edilmiş olması,
3. İhlal ile mağduriyet arasında sebep-sonuç ilişkisinin bulunması gerekmektedir.

AİHS'e göre, ihlale neden olan işlem veya eylem nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı bizzat etkilenenler, doğrudan mağdur olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Sözleşme'nin 3. maddesi anlamında işkence veya kötü muameleye maruz kalan, Sözleşme'nin 5. maddesi anlamında tutuklanan veya gözaltında tutulan, hukuka aykırı bir şekilde taşınmazı elinden alınan veya davası makul süre içerisinde sonuçlandırılmayan kişiler, ihlalin doğrudan mağdurlarıdır. Ancak belirtmek gerekir ki AİHM, olayın doğrudan mağduru ile başvuruda bulunan arasında özel bir bağ bulunması hâlinde, bazı kişilerin dolaylı mağdur olarak bireysel başvuru yapabilmelerini kabul etmektedir. Zira kamu gücü, işlem veya eylemi mağdurla yakın ilişkisi olan başka kişileri de dolaylı olarak etkileyebilir⁵.

"Mağdur" kavramı, daha önce de ifade edildiği gibi, Mahkeme tarafından otonom biçimde ve iç hukuktaki davada ehliyet veya menfaat kavramlarından bağımsız olarak yorumlanır; esnek ve aşırı şekilcilikten uzak uygulanır⁶. Bunun arka planındaki saik, Sözleşme'de güvence altına alınan hakların etkin bir şekilde korunmasıdır. Bu yorum biçimiyle Mahkeme, iç hukukta dava ehliyeti olmayanların başvurularını da kabul edebilmektedir⁷. Bir kişinin mağdur kapsamında değerlendirilebilmesi için onun mutlaka bir zarara uğramış olması gerekmez. Ayrıca, genel bir önlem belli bir grup üzerinde etkili veya grubu etkileme potansiyeline sahip ise, gruptaki kişiler hakkında bireysel nitelikte bir işlem veya karar söz konusu olmasa bile, bunların anılan önlemin mağduru sayılabilmeleri mümkündür⁸. Mahkeme, Sözleşme'nin 35. maddesine göre kabul edilebilirlik kararının, belli bir esneklik oranında ve sözleşmenin geneli açısından kişi hak ve özgürlüklerinin güvencesinin/teminatının etkin bir şekilde yerine getirilmesini göz önüne alacak şekilde uygulanması gerektiğini belirtmiştir.

5 Bkz. Hüseyin Turan - Recep Kaplan (Editörler), Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü Ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015.

6 Gorraiz Lizarraga et autres c. Espagne, no 62543/00, s. 32, 38; Ernst et autres c. Belgique (déc.), no 33400/96, 25.06.2002; Monnat c. Suisse, no 73604/01, 21.09.2006, s. 30-33.

7 Scozzari et Giunta c. Italie [GC], nos 39221/98 ve 41963/98, s. 139.

8 Brumărescu v. Romania [BD], no. 28342/95, 28.10.1999.

6216 sayılı Kanun'un 46. maddesi gereğince kamu tüzel kişileri, AYM'ye bireysel başvuru yapamaz. AİHS'in 34. maddesine göre ise özel hukuk tüzel kişileri, üyelerinin haklarını korumak için değil, fakat tüzel kişi olarak bizzat kendi haklarını korumak amacıyla başvuruda bulunabilirken, Mahkeme kamu tüzel kişilerin ve kamu yetkisi kullanan kuruluşlarca yapılan başvuruları kabul etmemiştir⁹. TİHEK Kanunu'na bakıldığında, ayrımcılık yasağı ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişinin kuruma başvurabileceği düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere, başvuru bakımından TİHEK; AİHM ve

Başvurucu bakımından TİHEK; AİHM ve AYM'den daha geniş bir imkân sağlarken, aynı Kurum, zarar göreni oldukça sınırlı/dar yorumlamış, doğrudan zarara uğrama kriterini esas almıştır.

AYM'den daha geniş bir imkân sağlarken, aynı Kurum, zarar göreni oldukça sınırlı/dar yorumlamış, doğrudan zarara uğrama kriterini esas almıştır. Barolar, Anayasa'nın 135. maddesinde güvence altına alınan kamu tüzel kişiliğini haiz, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır. Bu durumda, konuya ilişkin olarak üç soru sorulabilir: 1) Kendi üyelerinin ana dillerinde hizmet alamamalarından dolayı baro doğrudan zarar görmüş olabilir mi? 2) Baro, genel bir ayrımcılık iddiasında bulunamıyorsa bile kendi üyeleri bakımından böyle bir iddiada bulunabilir mi? 3) TİHEK meseleyi baronun ya da baro üyelerinin zarar görmesi dışında başka bir gerekçeye dayandırabilir miydi?

Öncelikle, TİHEK'in konuya ilişkin daha önce verdiği kararlara bakıldığında, örneğin, bir sendika tarafından üyeleri adına yapılan ayrımcılık başvurusunu, sendikanın doğrudan zarar görmediği iddiasıyla kabul edilmez bulunduğu görülmektedir¹⁰. Üyeleri temsilen yapılacak başvurularla ilgili olarak da TİHEK'in yaklaşımı, kanunda yazılı esasa göre hareket etmek; kanunî temsilci veya vekil aracılığıyla yapılan başvurularda temsile veya vekâlete dair geçerli bir yetki belgesinin sunulup sunulmadığını değerlendirmektir. TİHEK'in zarar görmeyi doğrudan zarar olarak yorumladığı ve dolaylı zarar veya mağduriyeti tartışma konusu dahi yapmadığı görülmektedir. Oysa yukarıda da değinildiği gibi TİHEK'in kararlarını izlediği AİHM, kamu gücü işlem veya eyleminin mağdurla yakın ilişkisi olan başka kişileri de dolaylı olarak etkileyebileceğine hükmetmiştir. Söz konusu olayda da Baronun dolaylı zarar gördüğü düşünülebilir. Şöyle ki; Iraklı göçmenlere yönelik hak ihlalleriyle ilgilenmesi nedeniyle Baronun bu alana insan ve kaynak ayırmak zorunda kalması, bu ihlallerin önlenmesi hâlinde aynı kaynakları başka alanlara yönlendirebileceği anlamına gelebilir ki, bu da Baronun dolaylı bir zarar gördüğü tartışmasını haksız kılmaz.

9 Commune de Rothenthurm v. Switzerland, no.13/252/87, 14.02.1988, M City Council v. Spain, no. 15090/89, 7.1.1991.

10 Başvuru Numarası: 2021/613 Toplantı Tarihi/Sayısı: 14.9.2021/159 Karar Numarası: 2021/236 Başvuran: ... Sendikası

Diğer bir soru olan, TİHEK' in meseleyi baronun ya da baro üyelerinin zarar görmesi dışında başka bir gerekçeye dayandırıp dayandıramayacağı hususuyla ilgili olarak da farklı bir bakış açısı sunulabilir. Her ne kadar TİHEK'in kabul edilmezlik kararının gerekçesine "zarar görme" kriteri zemin oluşturmuş olsa da mesele baroların görevleri çerçevesinde değerlendirilebilirdi. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun Baroların Kuruluş ve Nitelikleri başlıklı 76. maddesine göre, baroların insan haklarını savunmak ve korumak şeklinde çalışma alanları mevcuttur. Bu düzenleme nedeniyle TİHEK baroyu herhangi bir kurumdan farklı biçimde değerlendirerek insan haklarına ilişkin önemli bir meseleye müdahil olması şeklinde başvuruya yetkili görebilirdi. Nasıl ki, örneğin Özgecan Aslan Davası'na Türkiye Barolar Birliğinin müdahillik talebi kabul edilmiş¹¹ ya da İzmir'in bir ilçesinde yaşları 6-11 arasında değişen çocuklara cinsel istismarda bulunduğu iddiasıyla yargılanan sanığın davasına İzmir, İstanbul ve Mersin Barolarının müdahale talebi kabul edilmiştir¹², TİHEK de müdahillik benzeri bir düşünceyle baronun başvurusunu kabul edebilirdi. Bir mahkemenin, soruşturmaya katkı sağladığı düşüncesiyle herhangi bir baronun davaya katılmasının uygun olduğuna karar vermesi yakın zamanda yaşanan Narin Güran Cinayeti Davası'nda da söz konusu olmuştur. Mahkeme, *"Diyarbakır Barosunun söz konusu soruşturmanın başından beridir soruşturmaya dahil olduğu ve soruşturmaya katkı sağladığı, ileride başkaca hususların ortaya çıkma ihtimaline binaen ileride herhangi bir tartışmaya mahal vermemek için"* Diyarbakır Barosunun katılma talebinin kabulüne karar vermiştir¹³.

AİHM'in de sivil toplum örgütlerinin katılma taleplerini genel olarak kabul ettiği görülmektedir¹⁴. AİHM İç Tüzüğü'nde üçüncü taraf müdahalesinin önemi vurgulanmış ve *"Yazı İşleri Müdürünün, başvuruların Mahkeme önünde temsili konusunda deneyimli olan kuruluşları ve baro birliklerini bu önerilerle ilgili yazılı görüşlerini sunmaya davet edeceği"*¹⁵ düzenlenmiştir.

AİHM'de üçüncü taraf müdahalesinin amacı, mahkemeye karara varmasında yardımcı olacak bilgi sağlamaktır; bu nedenle amicus curiae veya "mahkemenin dostu" olarak da bilinir. Üçüncü taraf müdahalesi, davayla ilgili hukuku ve uygulamaları objektif bir şekilde sunmaya çalışmalıdır. Üçüncü taraf müdahaleleri genellikle, doğrudan ilgili tarafların ötesinde geniş bir etki yaratma potansiyeli taşıyan davalarda, emsal karar ve içtihadın geliştirilmesini sağlamak amacıyla yapılır¹⁶.

11 https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/2015/20150620_ozgecanaslanmudahaledilekcesi.pdf

12 <https://www.izmirbarosu.org.tr/HaberDetay/782/dava-takibi-barolarin-mudahale-talebi-kabul-edildi>

13 <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/narin-guran-cinayeti-davasinin-ilk-durusmasi-tbb-ve-barolarin-genis-katilimiyla-basladi-85151>

14 Örneğin bkz. 4982/07 başvuru numaralı *Kaos GL v. Türkiye* Başvurusunda Başkanın davaya müdahil olmalarına izin verdiği, Madde 19 (Article 19), Küresel Mücadeleler ve Hukuk için Miller Enstitüsü (The Miller Institute for Global Challenges and the Law) ve İnsan Hakları İzleme (Human Rights Watch) örgütlerinden görüşler alınmıştır (Sözleşme'nin 36. maddesinin 2. fıkrası ve Mahkeme İçtüzüğü'nün 44. maddesinin 2. fıkrası). Hükümet, bu görüşlere cevap vermiştir (İçtüzüğü'nün 44. maddesinin 5. fıkrası). Ya da 19165/19 başvuru numaralı *Ömür Çağdaş Ersoy v Türkiye* başvurusunda Bölüm Başkanının davaya müdahil taraf sıfatıyla katılmasına izin verdiği İfade Özgürlüğü Derneği'nin (İFÖD) sunduğu görüşler dikkate alınmıştır (Sözleşme'nin 36. maddesinin 2. fıkrası ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44. maddesinin 2. fıkrası).

15 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/rules_court_tur

16 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/pd_third_party_intervention_eng-pdf

AIHM'de yaygın başka bir katılma, avukat-müvekkil ilişkisini etkileyen başvurularda çeşitli Avrupa barolarının katılımıdır. Örneğin, *Michaud v. Fransa ve Staroszczyk v. Polonya* davalarındaki çeşitli ulusal ve Avrupa barolarının müdahalesi görülmektedir¹⁷.

Katılmanın ve üçüncü taraf görüşünün etkili bir parçası kabul edilen baroların; insan hakları ihlallerine, ayrımcılığa ya da eşitlik ilkesinin ihlaline ilişkin meselelerde doğrudan başvuru olabilmesi gerektiği kanısındayız. Baronun talebinin değerlendirilmesi de TİHEK'in belirlediği biçimde "zarar görme" temelinden ziyade, baroların insan haklarının korunması ve savunulması şeklindeki çalışma alanları çerçevesinde düşünülmesi gerekir.

c. Resen İnceleme

TİHEK, "Ayrımcılık Serisi" adlı kitapçık çalışmalarından Dil Temelinde Ayrımcılık kitapçığında, *"Dil temelinde ayrımcılık yasağı ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan herkes Kuruma başvurabilir. Bununla birlikte tüzel kişiler, ancak tüzel kişiliklerini ilgilendiren ihlal iddialarına ilişkin başvuru yapma hakkına sahiptir"* şeklinde bir belirlenimde bulunmuştur. Kısacası, incelenen başvuruda TİHEK'in usule ilişkin yukarıda tartışılan şart gerekçesiyle ve konuya ilişkin hazırladığı kitapçıkta düzenlemeye bakıldığında, baroyu zarar gören olarak kabul etmemesi olağan ise de ayrımcılıkla mücadele iddiasında olan böyle bir Kurumun meseleyi resen inceleme yoluyla değerlendirmesi beklenirdi. TİHEK Kanunu'nun 9. maddesinin f fıkrası TİHEK'e *"İnsan hakları ihlallerini resen incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek"*, g fıkrası ise *"Ayrımcılık yasağı ihlallerini resen veya başvuru üzerine incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek"* yetkisini vermiştir.

Nitekim TİHEK, Türkiye Down Sendromu Derneği tarafından 26/10/2021 tarihinde Kuruma yapılan başvuruya ilişkin olarak: *"Türkiye Down Sendromu Derneği tarafından yapılan başvuruda dernek tüzel kişiliğinin üyeleri adına başvuru yapamayacağı, mezkûr Derneğin tüzel kişiliğinin somut olayda ayrımcılık yasağı ihlalden doğrudan zarar görmediği, bu sebeple de taraf sıfatı bulunmadığı için"* kabul edilmezlik kararı vermiştir. Bununla birlikte; başvuru dilekçesindeki iddiaların, ayrımcılık yasağı kapsamında araştırılması için Kurul tarafından 29/12/2021 tarihli karar ile resen inceleme başlatılması kararı alınmış, Türkiye Down Sendromu Derneği'nin iddialarının araştırılması için yapılan resen inceleme sonucunda engellilik temelinde ayrımcılık yasağı ihlali yapıldığına 09/08/2022 tarihinde karar verilmiştir (Karar no 2022/489).

Kurumun başka bir resen inceleme kararı da TİHEK Kanunu'nda düzenleme yapılmadığı için bireysel başvurunun reddedildiği bir meseleye ilişkindir. Söz konusu resen inceleme; 6 Şubat depremlerinin ardından eğitimin uygun coğrafi koşullarda verilmesi veya bu mümkün olmadığında uzaktan erişim yöntemlerinin kullanılması gerekirken, İnönü Üniversitesi'nin pedagojik formasyon eğitimi derslerini yüz yüze yapma kararı

17 <https://strasbourgothers.com/2015/02/24/third-party-interventions-before-the-ecthr-a-rough-guide/>

nedeniyle eğitim hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir. 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nda; cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hal, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılığın yasak olduğu düzenlenmiştir. Söz konusu temeller dışında bir temele dayanılarak veya herhangi bir temele dayanılmaksızın ayrımcılık iddiasında bulunulan haller, Kanun'un kapsamı dışında kalmaktadır. Başvurucu A.M.D.'nin dilekçesinde yer alan ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine dair iddiasının, 6701 sayılı Kanun'da belirtilen ayrımcılık temellerinden birine dayandırılmadığı anlaşıldığından ayrımcılık yasağına ilişkin kısmın kabul edilmez olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başvurucunun dilekçesinde yer alan "eğitime erişimin engellendiği" iddiasının ise, 6701 sayılı Kanun'da düzenlenen Kurumun "*insan hakları ihlallerini resen incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek*" görevi kapsamında, eğitim hakkına bağlantılı olarak resen incelenmesi hususu Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu'na sunulmuştur. 26/12/2023 tarihli ve 2023/1064 sayılı Kurul Kararı ile bahsi geçen olay hakkında eğitim hakkı bağlamında resen inceleme başlatılmasına karar verilmiştir.

Yine yazılı ve görsel medyada, İstanbul Büyükşehir Belediyesinde çalışan personelin haksız nedenlerle işten çıkarıldığına ve bu bağlamda, Anayasa'nın 49'uncu maddesinde güvence altına alınan çalışma hakkı ve ödevinin ihlal edildiğine ilişkin iddialar kamuoyunda tepkilere yol açmış, bunun üzerine TİHEK, bahse konu olayla ilgili olarak Kurulun 04/07/2023 tarihli ve 2023/529 sayılı Kararı ile resen inceleme başlatılmasına karar vermiştir.

Görüldüğü üzere, geçmişte defalarca 6701 sayılı Kanun'da yer alan resen inceleme yetkisini kullanan TİHEK'in, başvurusunun ileri sürmediği koşullarda dahi bu yetkiyi kul-

Karar analizine konu olan olay, ülkenin önemli meselelerinden olup kamuoyuna yansımış ve medyada tartışılmış olmasına rağmen resen inceleme kararı alınmamış olması tarafımızca TİHEK aleyhine olumsuz bir veri olarak düşünülmektedir.

lanması mümkündür. Ne var ki somut olay, ülkenin önemli meselelerinden olup kamuoyuna yansımış ve medyada tartışılmış olmasına rağmen resen inceleme kararı alınmamış olması tarafımızca TİHEK aleyhine olumsuz bir veri olarak düşünülmektedir.

2. Esasa İlişkin Şartlar

TİHEK'in yapılan başvurularda esasa ilişkin olarak; yararlanılmasına engel olunan bir hak ve ayrımcılık temeli şeklinde bir değerlendirme yaptığı görülmektedir. O nedenle bu bölümde ilk olarak, e-Reçetem sisteminin ne olduğu, nasıl bir fayda sağladığı yazılacak; daha sonra da bu sistemde Kürtçe dilinin olmamasının sağlık hakkının kullanılmasını bakımından bir engel ve ayrımcılık teşkil edip etmediği meselesi tartışılacaktır.

a. E-Reçete Sistemi

E-Reçete, özel yazılımlar sayesinde manuel reçetelerin tüm format bilgilerinin elektronik ortamda kaydedilmiş hali olarak tanımlanmaktadır. E-reçetede; reçete tarihi, türü (normal, kırmızı, yeşil, mor vb.), alt türü (ayaktan, yatan, gününbirlik, acil vb.) başta olmak üzere ilgili ilaç(lar)ın adı, kutu adedi, dozu, periyodu, şekli ve ilaçlarla ilgili tüm alt açıklamalar detaylı olarak yer almaktadır¹⁸.

b. Ana Dilin E-Reçete Sisteminde Kullanılmaması Meselesi

E-Reçetede kullanılan dilin hasta tarafından bilinmiyor olması hastayı ve hastanın tedavisini etkileyebilecek bir durum mudur? Sağlık Bakanlığının yukarıda yer alan açıklamasında, turistler ve yabancı uyruklu hastalar için beş dilde e-Reçete hizmetine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. O halde Bakanlık, Türkçe bilmeyen kişiler için sistemin faydalı olabileceğini açıklamış olmaktadır. Her ne kadar Bakanlık, sistemin daha çok eczacı ile doktor arasındaki iletişim bakımından kritik olduğunu belirtmişse de, hastanın hastalığının doğru tespiti, tedavisi ve tedavi sürecinde kullanacağı ilaçlar bakımından dile hâkim olması önemlidir.

Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezinin, 2012 yılında Diyarbakır'da Hasta-Hekim-Eczacı İletişiminde Dilden Kaynaklanan Sorunlar Araştırması'ndan¹⁹ çıkan başlıca bazı sonuçlara göre:

- *Hastaların önemli bir kısmı Kürtçe iletişim kurmak istemektedir, buna karşılık ana dili Türkçe olan hekimler zamanla hastanın dilini öğrenebilmektedir.*
- *Aynı ana dile sahip hekim ve hastalar bu dilde iletişim kurmaktadırlar.*
- *Hekimlerin yaşı ve ana dili 'iletişimde dil sorunu yaşama' sıklığını etkilememektedir.*
- *Kadın hekimlerin daha azı Kürtçe bildiklerinden kadın hekimler iletişimde dil sorununu daha fazla yaşamaktadır.*
- *Dilden kaynaklanan iletişim sorunları öykü alma, tanı koyma, fazla tetkik isteme, yanlış tanı koyma, önerilen tedaviyi anlamama, hastaların soru sormaması gibi mesleki uygulamalarda yüzde 3,6- 21,6 arasında değişen oranlarda her zaman ve sıklıkla sorun yaşadıklarını belirtmektedirler.*
- *Hasta-hekim iletişimde dilden kaynaklanan sorunlar daha çok 50 yaş üzerinde olan, ilçelerden gelen ve kadın hastalarla olmaktadır.*

18 Akıcı, A- Altun, R, "Elektronik (e) reçete uygulaması ve akılcı ilaç kullanımına katkısı". Türkiye Aile Hekimliği Dergisi, 2013, 17 (3), 125–133. <https://doi.org/10.2399/tahd.13.00003>.

19 <https://ditam.org/wp-content/uploads/2019/08/Saglikta-Dil-Sorunu.pdf>

Diyarbakır'da Hasta-Hekim-Eczacı İletişiminde Dilden Kaynaklanan Sorunlar Araştırması, DİTAM, 2012.

Bugün de güncelliğini koruyan bu çalışmanın ortaya koyduğu önemli bazı çıkarımlar yapılabilir:

"Hastalıkların teşhis ve tedavisinde, gelişen teknolojik tanı aygıtlarına rağmen, birincil derecede etkili faktörün "hasta öyküsü" (anamnez) olduğu, istisnasız tüm tıp ve sağlık çevrelerince kabul edilen bilimsel bir gerçektir. Hastanın geçmiş hastalıkları, genetik hastalıklar, hastalık semptomları, diğer şikâyetlerin hekim tarafından bilinmesi, tanı da birinci derecede rol oynar. Hastanın, öyküsünü anlatabilmesi ise, kendisini doğru ve "bildiği dilde" ifade etme olanağı sağlanmış olmasını gerektirir. Aynı biçimde, ilaçla tedavi de, tedavinin son aşaması ve en önemli parçası konumundadır. Tedavi hizmetlerinin yüzde 80'i hekim tarafından yazılan reçete ile sağlanmaktadır. İlacın tam, doğru biçimde, doğru zamanda, doğru dozda kullanılması tedavinin tamamlanması için son derece kritiktir. Bu konuda sorumlu kişi ise eczacı olup, hastaya ilacın nasıl, ne zaman, hangi yolla kullanılacağı konusunda danışmanlığı, tedavinin gerçekleşmesi için son derece elzemdir. Diğer yandan, ilaç-ilaç, ilaç-besin etkileşimleri, ilaç alerjileri gibi konular sadece hastanın ilaç kullanım öyküsünü alarak önlenemez²⁰.

Kendini ifade etmede daha rahat hissettiği dilde tıbbi hizmetten yararlanamayan bireyler, iletişim kazaları sonucunda yanlış veya gereksiz tıbbi müdahalelere maruz

Kendini ifade etmede daha rahat hissettiği dilde tıbbi hizmetten yararlanamayan bireyler, iletişim kazaları sonucunda yanlış veya gereksiz tıbbi müdahalelere maruz kalabilmektedir.

kalabilmektedir. Ayrıca olağan koşullarda farklı bir dilde iletişim kurabilirken, içinde bulunduğu durumda acı çektiği veya iyi hissetmediği için kendini yeterince iyi ifade edemeyen hasta karşısındaki kişiyi tam olarak anlayamayabilir. Bu durum da, gereksiz

gecikmelerin yaşanmasına, yanlış tanı konulmasına ve/veya yanlış tedavinin önerilmesine sebep olabilecektir²¹.

İspanya'da Katalan hastaların teşhis ve tedavi süreçlerinde ana dilin kullanımıyla ilgili yapılan bir çalışmada²² da reçetenin, tedavinin bir parçası olduğu ve reçetede dille yabancılığı nedeniyle tedavisi hakkında yeterli bilgi alamayan hastanın genel olarak sisteme güvenemediği ve yeterli sağlık hizmeti alamadığı ortaya konulmuştur. Çalışmaya göre sağlık profesyoneli ile hasta arasındaki ilişki zaten sosyo-profesyonel ve epistemik açıdan her zaman asimetriktir. Birincisi, doktor/hemşire kurumsal olarak onaylanmış bir güç pozisyonunda iken hasta her zaman savunmasız bir pozisyon-

20 <https://ditam.org/wp-content/uploads/2019/08/Saglikta-Dil-Sorunu.pdf>

Diyarbakır'da Hasta-Hekim-Eczacı İletişiminde Dilden Kaynaklanan Sorunlar Araştırması, DİTAM, 2012.

21 Yücel, Özge, "Sağlık Hizmeti Sunumunda Dil Engeli Ve Hasta Hakkı Olarak Tercümandan Yararlanma Hakkı", Terazi Hukuk Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 129, Mayıs 2017, s.50-65.

22 Aktaran: García-Izquierdo, Isabel – Montalt, Vicent, "Cultural Competence and the Role of the Patient's Mother Tongue: An Exploratory Study of Health Professionals' Perceptions", Societies 2022, vol. 12, 53, s.2-11.

dadır. İkincisi, hasta hastalık deneyimini ana dilinde ifade etme konusunda, mutlaka akıcı olmadığı bir dilden (baskın dil) daha yeteneklidir. Üçüncüsü, hasta doktoru/hemşireyi ana dilinde anlamada daha yeteneklidir. Mesajların anlamını anlamının yanı sıra, empati de etkileşimde önemli bir rol oynar. Empati; yakınlık, kimlik vb. yoluyla geliştirilebilir. Hasta bizzat kendisinin anlamadığı tedavi sürecine ister istemez yabancı kalacaktır²³.

Başka bir araştırma da, ana dilinde kendisine bilgi verilen ve böylece sisteme dâhil edilen hastaların kendilerini daha değerli ve onurlu hissettiklerini, kendileriyle ilgilenildiğini, devletin diğer vatandaşlarıyla eşit konumda olduklarını düşündüklerini ortaya koymuştur²⁴.

Türkiye'ye yakın ülkelerden gelen ve Kürtçe konuşan yabancılar için Kürtçenin sisteme eklenmemesi bir yana, devletin kendi vatandaşı olup Kürtçe dışında dil bilmeyen özellikle kadın hastalar bakımından e-Reçete sistemine Kürtçeyi dâhil etmemek çeşitli sorunlara sebep olabilmektedir.

Bu sorun, mahremiyet ihlali ya da şiddet tehlikesi ile tıbbi bakım için sunulan tercümanlık hizmeti bağlamında, özellikle hatır için tercümanlıkta karşılaşılabilecektir²⁵. Kişilerin beraberlerinde getirdikleri tercümanlar sıklıkla aile üyeleri ve özellikle çocuklardır. Bu nedenle, tercüman rolünü üstlenen kişiler tercümanlık yaparken hastanın şikâyetlerine, acılarına, tıbbi tanısına ve tedavi önerilerine ister istemez tanıklık eder ve bunları öğrenir²⁶. Oysaki bu bilgiler hastaların en özel bilgileri olup sır niteliğindedir. Bir diğer ifadeyle, özel alandan bile daha dar bir alanı oluşturan gizli alana dâhil bilgileri hasta dışındaki kimseler mecburiyet sebebiyle öğrenir²⁷. Böylelikle kişilerin mahremiyet hakkı, zor durumda kalmış olmaları sebebiyle ihlal edilebilecektir. Ayrıca, yakınların reçetede yazandan ziyade kendi kelimeleri ve bilgilerini kullanmaları söz konusu olabilmektedir²⁸.

Kişilerin beraberlerinde getirdikleri tercümanlar sıklıkla aile üyeleri ve özellikle çocuklardır. Bu nedenle, tercüman rolünü üstlenen kişiler tercümanlık yaparken hastanın şikâyetlerine, acılarına, tıbbi tanısına ve tedavi önerilerine ister istemez tanıklık eder ve bunları öğrenir

23 Izquierdo – Montalt, "Cultural...", s.5.

24 Hemberg, Jessica – Sved, Emelie, The significance of communication and care in one's mother tongue: Patients' views, Nordic Journal of Nursing Research 2021, Vol. 41(1) 42–53.

25 Yücel, "Sağlık...",s .50-65.

26 Izquierdo – Montalt, "Cultural...", s.3.

27 Yücel, "Sağlık...",s .50-65.

28 The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Language rights of linguistic Minorities: a practical guide for implementation, https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc¼/Documents/Issues/IEMinorities/LanguageRightsLinguisticMinoritiesHandbook.docx&action¼default&DefaultItemOpen¼1 ,2013,

Bunun yanında, özellikle kadın hastalar ile kız çocuk hastaları bakımından reçetede yazılı dili bilen aile yakınlarının muayene ve tedaviye dâhil edilmesiyle birlikte tanık olabilecekleri her tür özel bilgi (tıbbi tanı, cinsel ilişki durumu, psikiyatri muayenesi esnasında paylaşılan sırlar gibi) şiddete davetiye çıkarabilecektir²⁹. Örneğin, gebe olduğu öğrenilen bir kadın üzerinde doğum yapması veya yapmaması yönünde kurulabilecek baskılar ya da evlenmemiş olan bir kadının gebeliğinin ya da jinekolojik muayenesinin öğrenilmesiyle birlikte, "bekâretini kaybetmesi" sebebiyle kadının öldürülmesi ya da yaralanması olasılığı bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Bunların yanında, bulaşıcı hastalıklara ilişkin tanılar da şiddet tehlikesini doğurabilecek niteliktedir. Bu bağlamda, özellikle damgalanma ve ötekileştirme sebebi oluşturabilen HIV tanısının hasta yakını tarafından bu yolla öğrenilmesi, hastaya yönelik şiddet veya ayrımcılık uygulanması yönünden tehdit oluşturur³⁰.

Kürtlerin yoğunluklu olarak yaşadığı illerde, hekimlerin çok önemli bir kısmı Kürtçe, yine aynı bölgede çoğunluğu kadın olan 2 milyon kişi ise Türkçe bilmemektedir. Bu dil bariyeri sağlık hakkının tam olarak kullanılamaması ve dolayısıyla bir hizmetin alınması bakımından ayrımcılık sonucunu doğurabilmektedir³¹.

c. Sağlık Hakkı ve Hakkın Kullanımında Ayrımcılık Yasağı

Sağlık hakkı ya da daha açık haliyle mümkün olan en yüksek sağlık standardına sahip olma hakkı, ilk olarak 1946'da yayımlanan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Anayasası'nda yer almıştır. Ayrıca sağlık hakkı; Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Philadelphia Bildirgesi, Avrupa Sosyal Şartı, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı ve Alma Ata Bildirgesi ile uluslararası düzeyde güvence altına alınmıştır. Türkiye, taraf olduğu bu sözleşmelerin gereği olarak, yurttaşlarına erişebilecekleri en üst düzeyde sağlık hakkını sağlama yükümlülüğü altındadır. Tüm yurttaşların, hak özneleri olarak sağlık hizmetine erişme, tıbbi tedavi ve sağlık yardımından yararlanma hakları vardır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesine göre de devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamakla yükümlüdür.

Sağlık hakkını açıkça düzenleyen uluslararası sözleşme olan BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 12. maddesinde; dil, din ve benzeri diğer herhangi bir statü temelinde ayrımcılık yapılamayacağı hükmü getirilmiştir. Bu nedenle herkes, sağlık hakkının süjesi durumundadır.

Mayıs 2000'de, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin uygulanmasını izlemekle görevli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi,

29 Yücel, "Sağlık...",s .50-65.

30 Aktaran Yücel, "Sağlık...", s.50-65.

31 <https://ditam.org/wp-content/uploads/2019/08/Saglikta-Dil-Sorunu.pdf>

Diyarbakır'da Hasta-Hekim-Eczacı İletişiminde Dilden Kaynaklanan Sorunlar Araştırması, DİTAM, 2012.

sağlık hakkına ilişkin 14 nolu Genel Yorum'u kabul etmiştir. 14 no'lu Genel Yorum'da "sağlık hakkı"nın gıda, barınma, çalışma, eğitim, katılım, bilimsel ilerlemelerin ve bunların uygulamalarının faydalarından yararlanma, yaşam, ayrımcılığa uğramama, işkence görmeme, mahremiyet, bilgiye erişim ve örgütlenme, toplanma ve dolaşım hakkı gibi diğer insan haklarının hayata geçirilmesi ile yakından ilişkili ve onlara bağımlı olduğu kabul edilmiştir³².

Genel Yorum'da yer alan "bilgiye erişim" ile ilgili olarak da Komite, "Sağlık ve Bilgiye Erişim" başlıklı paragrafta; *"Bilgiye erişim sağlıkla ilgili konularda bilgi ve fikir isteme, alma, açıklama haklarını içerir. Yalnızca iyi sağlık için değil, aynı zamanda özellikle salgın hastalıklar veya pandemiler olduğunda hayatta kalmak için de hayati önem taşıyabilir. Bilginin sıradan insanların anlayabileceği şekilde iletilmesi esastır. Bilgiyi genel halkın anlayabileceği bir düzeye indirmenin onu çarpıtmak veya yanlış bilgi yaratmak anlamına gelmediğini söylemeye gerek yok..."* şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Bu paragraftan da anlaşılacağı üzere Komite, sağlık hakkının kullanımında hastanın doğru bilgi almasını ayrımcılığın önlenmesinin bir yolu olarak görmektedir.

BM tarafından 1993 yılında kabul edilen Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıkların Korunmasına Dair Bildiri'nin dördüncü maddesinin ilk paragrafına göre; *"Devletler gerektiği takdirde, azınlıklara mensup olan kişilerin bütün insan haklarını ve temel özgürlükleri hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan tam ve etkili bir biçimde ve hukuk önünde tam bir eşitlik içinde kullanabilmelerini sağlayacak tedbirler alır"*.

BM Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 26. maddesi de, yasaların her bağlamda ayrımcılığa karşı eşit ve etkili korumayı temin edeceğini öngörmektedir. Sözleşme'nin Türkiye tarafından çekince konulmuş 27. maddesinde ise, dilsel azınlıkların kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacağından söz edilmektedir.

Sağlık alanında ayrımcılığı yasaklayan diğer bir sözleşme de Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'dir. Sözleşme'nin 5. maddesinin e fıkrasının iv bendine göre, taraf devletler, ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken ayrımı yapmaksızın, sağlık, tedavi, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakkından yararlanmada, herkesin kanun önünde eşitlik hakkını garanti altına almak yükümlülüğünü üstlenirler. Sağlık hizmetlerinde dil engeliyle karşılaşan kimselerin ayrımcılığa uğramaması için devletin tedbir almak zorunda olduğu, diğer bir ifadeyle, pozitif yükümlülükleri-

Sağlık hizmetlerinde dil engeliyle karşılaşan kimselerin ayrımcılığa uğramaması için devletin tedbir almak zorunda olduğu, diğer bir ifadeyle, pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

32 Özden, Melik, The right to health. Geneve: Centre Europe-Tiers Monde (CETIM), 2006.

ni yerine getirmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır³³. Sağlık hakkına ilişkin olarak vatandaş ve vatandaş olmayan arasında ayırım yapılamayacağına ilişkin önemli bir düzenleme, anılan sözleşme çerçevesinde kurulan Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi'nin 30 No'lu Genel Yorumu'dur. İlgili belgeye göre; vatandaş olmayanların da sağlık hizmetlerine erişimlerinin engellenmemesi veya kısıtlanmaması gerekmekte, fiziksel ve ruhsal açıdan yeterli bir yaşam standardına sahip olma haklarına saygı gösterilmelidir.

Bölgesel koruma bakımından, sağlık hakkına ilişkin olarak Avrupa Sosyal Şartı'ndan bahsetmek de yerinde olacaktır. AİHS daha çok birinci kuşak haklar olarak bilinen temel hakları güvence altına alırken, ikinci kuşak haklar olarak kabul edilen sosyal ve ekonomik hakları (çalışma hakkı, örgütlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, adil ücret hakkı gibi) ise Avrupa Sosyal Şartı koruma altına almıştır. 1996 yılında Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartı olarak yeniden oluşturulan ve imzaya açılan Şart ile teminat altına alınan haklara sekiz yeni hak eklenmiş, ancak Avrupa Sosyal Şartı'nın geleneksel yapısı da korunmuştur.

Şart'ın 11 ve 13. maddelerinde düzenlenen "sağlığın korunması hakkı" ile "sağlık ve sosyal yardım hakkı"; herkese, ulaşabileceği en iyi sağlık durumundan yararlanmasına olanak veren tüm önlemlerden yararlanma hakkı vermektedir. Aynı Şart, ayrımcılık yasağına ilişkin düzenlemesiyle, Şart'ta belirlenen hakların fark gözetilmeksizin herkes için güvence altına alındığına vurgu yapmaktadır.

Görüldüğü üzere, sağlık hakkına ilişkin düzenleme içeren neredeyse tüm uluslararası ya da bölgesel nitelikli sözleşme, sağlık hizmeti alımında ve tedavi aşamasında ayrımcılığa maruz kalmamayı, sağlık hakkının ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmekte-

Sağlık sistemi içinde dil engeliyle karşılaşan bireylerin, haklar bakımından eşit durumda oldukları varsayılan diğer vatandaşlar karşısında eşit olmayan bir muamele görmeleri, ayrımcılık uygulandığı anlamına gelmektedir.

dir. Bu bağlamda, sağlık sistemi içinde dil engeliyle karşılaşan bireylerin, haklar bakımından eşit durumda oldukları varsayılan diğer vatandaşlar karşısında eşit olmayan bir muamele görmeleri, ayrımcılık uygulandığı anlamına gelmektedir. Yine vatandaş olmayan ve Kürtçe konuşan kişiler

bakımından da (sayının yüksek olduğu yukarıda belirtilmişti) sağlık hakkının yeterli biçimde korunmaması, anılan pek çok belgeye göre ayrımcılık teşkil etmektedir.

Her ne kadar sağlık hakkı insan hakları sınıflandırmasında sosyal haklar ya da pozitif statü hakları arasında sayılıyorsa da, *sağlık hakkı yaşam hakkına sıkı sıkıya bağlı olduğu içindir ki korunması*, kişinin maddi ve manevi varlığının bütünlüğü bakımından elzemdir.

33 Yücel, "Sağlık...",s .50-65.

Sağlık hakkı ile yaşama hakkı arasındaki ilişki ile ilgili AYM kararları mevcuttur. AYM bir kararında *"Kişilerin kutsal olan can ve sağlığının korunmasının en önemli bir ödev olarak anayasa koyucu tarafından devlete verilmiş"* bir yükümlülük olduğunu vurgulamıştır. Başka bir kararında sağlık hakkının kullanımında gerçekleşecek zorlukların Anayasa'ya aykırı olacağı vurgulanmıştır: *"Devlet için bir görev ve kişiler için de bir hak olan bu amacın gerçekleştirilmesine bu haktan yararlanmayı zorlaştırıcı ya da zayıflatıcı düzenlemeler Anayasa'ya aykırı düşer."* Yine Anayasa Mahkemesinin başka bir kararında ise *"... kişinin yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma hakkı birbirleriyle sıkı bağlantıları olan, devredilmez, vazgeçilmez temel haklardandır. Bu haklara karşı her türlü engelin ortadan kaldırılması da devlete görev olarak verilmiştir. Güçlüler karşısında güçsüzleri koruyacak olan devlet gerçek eşitliği sağlayacak, toplumsal dengeyi koruyacak ve böylece sosyal niteliğine ulaşacaktır..."*³⁴.

Bu kararlar incelendiğinde, sağlık hakkının kullanımına ilişkin eşitlik prensibine aykırı uygulamaların, yaşam hakkı bakımından da ayrımcılık doğuracağı anlaşılabilmektedir.

d. AİHM Kararlarında Dil Ayrımcılığı

Ayrımcılık yasağı, uluslararası insan hakları hukukunun temelinde yer almakta ve pek çok uluslararası insan hakları sözleşmesinde özel olarak düzenlenmektedir. AİHS'in 14. maddesine göre; *"Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan güvence altına alınır."* Ayrımcılığı genel olarak yasaklamak amacıyla AİHS Ek 12 No'lu Protokolü kabul edilmiştir³⁵. 12. Protokol ayrımcılık yasağının kapsamını genişletmiş ve genel bir ayrımcılık yasağı getirmiştir. Bu protokole taraf tüm devletler, iç hukuklarında her türlü ayrımcı muameleyi engellemekle yükümlü hale gelmektedir. Genel ayrımcılık yasağının yer aldığı bu protokolün 1. maddesine göre; *"Hukuk tarafından tanınan haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensubiyet, servet doğum veya başka bir statüden kaynaklanan herhangi bir nedenle ayırım yapılmaksızın sağlanır (Protokol m.1/1). Hiçbir kamu otoritesi 1. fıkrada belirtilenler gibi sebeplere dayanarak hiç kimseye karşı ayrımcılık yapamaz (Protokol m.1/2)"*.

AİHM kararlarında ayrımcılık, objektif ve makul bir neden olmaksızın, aynı durumdaki kişilere farklı muamelede bulunmak olarak tanımlanmıştır. (Willis, para. 48, Okpisz, para. 33). AİHM önüne getirilen şikâyetin dayandığı olaylar sözleşmedeki haklardan en azından birinin kapsamına girmiyorsa, Sözleşme'nin 14. maddesini uygulamama-

³⁴ Ertan, İzzet Mert, Uluslararası Boyutlarıyla Sağlık Hakkı. (Birinci Baskı), Legal Yayıncılık. İstanbul, 2012.

³⁵ Türkiye, 18 Nisan 2001'de Protokolü imzalamış, fakat henüz onaylamamıştır. Dolayısıyla 12. Protokol'de yer alan ayrımcılığa ilişkin düzenleme Türkiye açısından henüz yürürlüğe girmemiştir.

maktadır³⁶. AİHM önce, davaya konu olan olayla Sözleşme'ye dahil bir hakkın ihlal edilip edilmediğini veya benzer bir durumun var olup olmadığını araştırmaktadır. Sonra benzer durumdaki bireyler arasında, hak ve özgürlüklerden yararlanmada fark gözetilip gözetilmediğini saptamaktadır³⁷. AİHM'e göre *"Benzer durumdaki kişilerin gördükleri muamelede, belirlenebilir bir özelliğe dayalı bir farklılık varsa doğrudan ayrımcılıktan söz edilebilir. (Carson ve diğerleri, para. 61). Farklı muamelenin objektif ve makul bir nedene dayanması hususu ise AİHM tarafından belirli kriterler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Sözleşmede belirtilen bir hakkın kullanılmasının ardındaki muamele farklılığının sadece meşru bir amaca yönelik olması tek başına yeterli değildir. 14. madde gerçekleştirilmek istenen amaç ile kullanılan araçlar arasında makul bir ölçülülük ilişkisi bulunmadığı takdirde de kişiler arasında ayırım yapılmış, 14. madde ihlal edilmiş demektir. (Belçika Eğitim Dili Davası, para. 10)"*³⁸

AİHM'in önüne dil ayrımcılığına ilişkin olarak gelen başlıca meseleler, eğitim hakkına ilişkindir. Belçika Dil Davası olarak bilinen başvuruda AİHM, ebeveynlerin ikametine bağlı olarak öğrencilerin Fransızca eğitim veren okullara alınmamalarının açıkça eşit olmayan bir muamele olduğunu tespit etse de, AİHS'in devletlere resmi dil dışında bir dilde eğitim sorumluluğu yüklediğinin altı çizilmiştir³⁹.

Konuya ilişkin ihlal kararı verilen başka bir başvuru ise, Roman çocukların Hırvat diline yeteri kadar hâkim olmamaları nedeniyle sadece Romanlardan oluşan sınıflara yerleştirilmelerine ilişkindir. AİHM, çocukların eğitim diline yeteri kadar hâkim olmamalarından dolayı geçici olarak ayrı sınıflara yerleştirilmelerinin 14. maddeye otomatik olarak aykırılık teşkil etmeyeceğini, ancak bu tedbirin belli bir etnik grubun üyelerine orantısız bir şekilde uygulanmaması gerektiğini de belirtmiştir. AİHM, bu uygulamanın Hırvat diline yeteri kadar hâkim olmayan diğer çocuklara uygulanmadığını, onlardan farklı olarak sadece Roman çocukların ayrı sınıflara yerleştirildiğini tespit etmiştir. Tedbirin orantılı olmadığına hükmeden AİHM, 1 No.lu Protokol'ün 2'nci maddesi ile bağlantılı olarak AİHS'nin 14. maddesinde düzenlenen ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine karar vermiştir⁴⁰.

Eğitim bağlamının dışında, AİHM (ve daha önce Komisyon), AİHS'in bazı alanlarda dil özgürlüğünü güvence altına almadığını belirtmektedir. Özellikle bireyin kamu kurumlarıyla ilişkilerinde kendi seçtiği dili kullanma ve bu dilde cevap alma hakkının güvence altına alınmadığı tespit edilmiştir. (Igor Dmitrijevs v. Letonya, 2006, § 85; Pahor v. İtalya, 1994, Komisyon kararı; Association "Andecha Astur" v. İspanya, 1997, Komisyon kararı; Fryske Nasjonale Partij ve Diğerleri v. Hollanda, 1985, Komisyon kararı; Isop v. Avusturya, 1962, Komisyon kararı).

36 Gölcüklü, Feyyaz - Gözübüyük, Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 9. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 401.

37 Gölcüklü-Gözübüyük, s.402.

38 Konuya ilişkin farklı kararlar için bkz. Gölcüklü-Gözübüyük, s.403.

39 Belçika'da eğitimde dillerin kullanımına ilişkin kanunların belirli yönlerine ilişkin hususlar" v. Belçika, Başvuru Numaraları: 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64, Karar Tarihi: 23/07/1968

40 Oršuš ve diğerleri v. Hırvatistan, Başvuru Numarası: 15766/03, Karar Tarihi: 16/03/2010.

Ana dilin kullanımına ilişkin olarak AİHM'in devletlere takdir marjı tanıdığı ve dil ayrımcılığının gerçekleştiğine sınırlı hallerde hükmettiği görülmektedir. Doğrudan sağlık alanında ana dilin kullanımına ilişkin AİHM'in vermiş olduğu bir karar, dile ilişkin olarak Mahkemenin ayrımcılık yasağının ihlali kararından kaçındığını düşündürmektedir: *"Haksız biçimde özgürlüğünden yoksun bırakıldığı gerekçesiyle işkence ve kötü muamele yasağına dayanarak başvuruda bulunan bir Belçika vatandaşı, bulundurulduğu akıl hastanesinde genellikle Fransızca iletişim kurulduğunu, ama ana dilinin Flamanca olması sebebiyle kendisini yeterince iyi ifade edemediğini, bunun da tedavisinin etkililiğini olumsuz etkilediğini ileri sürmüştür. Komisyon hazırladığı raporda, bu hastanede çalışanların Flamanca da konuşabildiğinden hastanın isteseydi bu dilde iletişim kurabileceğini, ayrıca dil sebebiyle bazı yanlış anlaşılmalara gerçekleştiyse bile bunun tedavi sürecini etkilemediğini belirtmiştir. Sadece Flamanca konuşulan bir kuru ruma naklinin kendisi için daha tercih edilir olmasına karşın, bunun tedavisinin etkililiği bakımından vazgeçilmez nitelikte olmadığına da yine raporda işaret edilmiştir"*⁴¹. Böylelikle AİHM, sağlıkta dil engeline bir davada dolaylı olarak da olsa değinmiş ama hastanın aydınlatılmasının tedavinin etkililiği, hastanın özerkliği ve vücut bütünlüğünün korunması ile gereksiz acıdan ve ağrıdan sakınma hakkı bakımından önemini yeterince değerlendirememiştir⁴².

3. Dil Hakları İlgili Örnek Oluşturabilecek Ulusal Kurum Kararları

Bilindiği üzere, ulusal insan hakları kurumu olarak görev yapmak üzere, 2012 yılında iki ayrı Kanun'la⁴³, Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK) ve Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) kurulmuştur. TİHEK, 2016 yılında TİHK feshedilerek 6701 sayılı Kanun'la kurulmuştur. TİHK, tarihsel olarak TİHEK ile çok benzer görevlere sahip öncülüdür.

7 Haziran 2015 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD), 04/05/2015 tarihinde TİHK ve KDK'ya başvuruda bulunarak, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından hazırlanan ve seçmenlere seçim usulleri hakkında bilgi aktaran kamu spotları ile ilgili başvuruda bulunmuştur. Dernek bu başvurularda, YSK'nın seçmen bilgilendirmeye yönelik kamu spotlarının yalnızca Türkçe hazırlandığını, bu durumun seçmenlerin bilgiye erişim haklarını ihlal ettiğini ve Türkçe bilmeyen seçmenler bakımından dezavantaj yarattığını ileri sürmüştür. Türkçe bilmeyen ve ana dili Kürtçe olan iki seçmenin kendilerine hak ihlali başvurusunda bulunduğunu belirtmiştir.

Dernek, başvurularda bu ihlalin önlenmesi ve Türkiye'de konuşulan farklı dillerde de seçmen eğitimi yapılması için YSK'ya yönelik tavsiye kararı verilmesini talep etmiştir.

41 European Commission of Human Rights, Application No. 10448/83, Dhoest v Belgium, Report of the Commission (adopted on 14 May 1987), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-45385>.

42 Yücel, "Sağlık...", 50-65.

43 TİHK 6332 sy. Kanun Kabul tarihi 21/6/2012 (Mülga)
KDK, 6328 Sy. Kanun, Kabul tarihi 14.06.2012

YSK tarafından kamusal bir bilgilendirme hizmeti olarak yürütülen seçmen bilgilendirme filmleri için yapılan bu başvurularla ilgili TİHK, *“Derneğin talebi doğrultusunda Devletin pozitif yükümlülüklerinin gereği olarak Türkçe dışındaki dillerde de kamu spotu hazırlanması hususunda TAVSİYEDE BULUNULMASINA”* ⁴⁴;

KDK ise, *“Türkçe bilmeyen ve okur yazar olmayan tüm seçmenlere (dezavantajlı gruplar dahil) sağlıklı şekilde seçime iştirakleri ve oy kullanabilmeleri için eğitici ve bilgilendirici çalışmalar yapılması, bu bağlamda; kamu spotu, filmler, yayınlar ve vb. yöntemler kullanılarak önümüzde yapılması muhtemel ve YSK'nın denetiminde yapılacak genel ve yerel seçimlerde makul sürede bu faaliyetlerde bulunmaları yönünde yeni bir işlem tesisi hususunda YÜKSEK SEÇİM KURULU'NA TAVSİYEDE BULUNULMASINA,”* kararlarını vermiştir⁴⁵.

4. TİHEK ve Dil Ayrımcılığı

AİHM'in dil temelinde ayrımcılık meselesinde daha sınırlı bir bakış açısı sergilediğini söyleyebiliyoruz, hazırlamış olduğu Dil Temelinde Ayrımcılık el kitabı incelendiğinde TİHEK'in meseleyi daha geniş yorumladığını belirtebiliriz.

Söz konusu el kitabında TİHEK, dilin kullanımına ilişkin doğrudan ve dolaylı ayrımcılık biçimlerini açıklamıştır: *“Bir kişinin hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını dili nedeniyle engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muamele dil temelinde doğrudan ayrımcılık oluşturmaktadır. Görünüşte ayrımcı olmayan her türlü eylem, işlem ve uygulamalar sonucunda bir kişinin, dili ile bağlantılı olarak hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanma bakımından nesnel olarak haklılaştırılmayan dezavantajlı konuma sokulması dil temelinde dolaylı ayrımcılık teşkil etmektedir”*⁴⁶.

Yine, 6701 sayılı TİHEK Kanunu kapsamında *“kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri ve bunlar tarafından yetkilendirilenlerin eğitim ve öğretim, yargı, kolluk, sağlık, ulaşım, iletişim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal yardım, spor, konaklama, kültür, turizm ve benzeri gibi hizmetlerin sunumunda; dilleri temelinde kişi veya grupları ayrımcı muameleye maruz bırakması yasaklanmaktadır”*⁴⁷.

44 TİHK kararı, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2023/04/TIHK-YSK-karar.pdf>

45 KDK kararı, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2023/04/Turkce-Bilmeyen-Ve-Okur-Yazar-Olmayan-Tum-Seçmenlere-Saglikli-Sekilde-Oy-Kullanabilmeleri-Icin-Egitici-Calismalar-Yapilmasi-Talebiyle-1.pdf>

46 Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Dil Temelinde Ayrımcılık, Ayrımcılık Temelleri Serisi, No:8.

47 Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Dil Temelinde Ayrımcılık, Ayrımcılık Temelleri Serisi, No:8.

Bu belge ışığında TİHEK'in, ülkede yaşayan bazı yurttaşların dilleri ile bağlantılı olarak hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanma bakımından dezavantajlı durumda oldukları, sağlık hizmetinin sunumunda dil temelli bir ayrımcılığa maruz kalındığı iddiasını incelemesi gerekirdi. Daha önce açıklanan pek çok uluslararası ve bölgesel nitelikli sözleşmeye göreyse, TİHEK'in sadece Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları bakımından değil, herkes bakımından hak ihlali değerlendirmesi yapmak üzere konuyu incelemesi gerektiği kanaatindeyiz.

TİHEK'in, ülkede yaşayan bazı yurttaşların dilleri ile bağlantılı olarak hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanma bakımından dezavantajlı durumda oldukları, sağlık hizmetinin sunumunda dil temelli bir ayrımcılığa maruz kalındığı iddiasını incelemesi gerekirdi.

Sonuç

Söz konusu TİHEK kararına ilişkin olarak, öncelikle usule ilişkin bir değerlendirme yapmak gerekirse; kanaatimizce, insan haklarının korunması ve ayrımcılığın önlenmesi amacıyla kurulmuş bir yapı, zarar gören kişi kavramını daha geniş yorumlamalıdır. Bu sağlanamıyorsa dahi, TİHEK Kanununun 9. maddesinin f fıkrası TİHEK'e "*İnsan hakları ihlallerini resen incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek*", g fıkrası ise "*Ayrımcılık yasağı ihlallerini resen veya başvuru üzerine incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek*" yetkisini vermiştir. Daha önce Kurumun aldığı kimi resen inceleme kararları incelendiğinde, ülkede belli bir kesimin ana dilinde hizmet alamaması nedeniyle uğradığı ayrımcılık iddiasının resen inceleme konusu olmaması, TİHEK aleyhine olumsuz bir veri olarak düşünülmektedir.

Sağlık hakkına ilişkin düzenleme içeren neredeyse her uluslararası ya da bölgesel nitelikli sözleşme, sağlık hizmeti alımında ve tedavi aşamasında ayrımcılığa maruz kalmamayı, sağlık hakkının ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda, yine kanaatimizce, sağlık sistemi içinde dil engeline takılan bireylerin, haklar bakımından eşit durumda oldukları varsayılan diğer kişiler karşısında eşit olmayan bir muamele görmesi, ayrımcılık uygulandığı anlamına gelmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesine göre devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamakla yükümlüdür. Tüm yurttaşların, hak özneleri olarak sağlık hizmetine erişme, tıbbi tedavi ve sağlık yardımından yararlanma hakları vardır. Sağlık hakkının kullanımına ilişkin tedavi sürecinin bir parçası olan reçeteyi bireyin doğrudan kendisinin okuması ve anlayabilmesinin önemi yukarıda detaylı olarak incelenmiştir. Hâl böyle iken, temel görevi insan haklarının korunması, ayrımcılığın önlenmesi olan TİHEK'in, ayrımcılıkla karşılaşılacağına dair endişeleri artıracak, sağlık sistemine güveni zedeleyecek bir meseleye ilişkin başvuruyu ince-

lemesi ve benzer durumdaki kişilerin gördükleri muamelede, belirlenebilir bir özelliğe dayalı bir farklılık olup olmadığını tespit etmesi beklenirdi.

TİHEK Kanunu'nun 9. maddesinde düzenlenen Kurumun görevleri incelendiğinde, maddenin ruhundan, TİHEK'in sadece önüne gelen meseleleri incelemek ya da insan hakları ihlallerini, ayrımcılık iddialarını resen değerlendirmek yanında, genel olarak in-

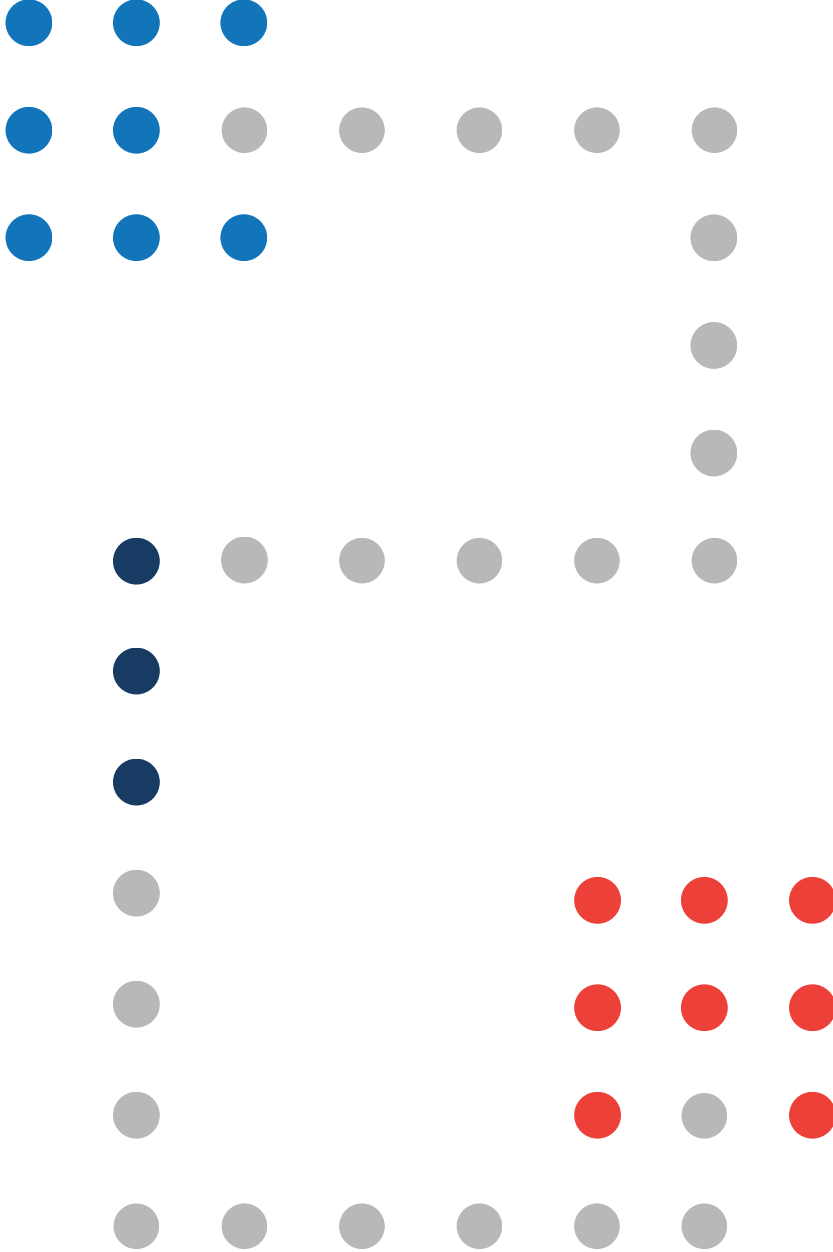
TİHEK Kanunu'nun 9. maddesinde düzenlenen Kurumun görevleri incelendiğinde, maddenin ruhundan, TİHEK'in sadece önüne gelen meseleleri incelemek ya da insan hakları ihlallerini, ayrımcılık iddialarını resen değerlendirmek yanında, genel olarak insan haklarının korunmasıyla sorumlu olduğunu savunmak kanımızca yanlış olmayacaktır.

san haklarının korunmasıyla sorumlu olduğunu savunmak kanımızca yanlış olmayacaktır. Tüm fıkralarına bakılarak bu sonuca varılsa da, özellikle maddenin ö fıkrası Kuruma Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izleme görevini yüklemektedir. Başvuru konusu, sağlık hakkına erişim bağlamında, özellikle Ekonomik, Sosyal ve Kültürel

Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme ile Avrupa Sosyal Şartı hükümleriyle doğrudan ilişkilidir. TİHEK'in ilgili başvuruyu bu sözleşmelere aykırılık üzerinden değerlendirmemiş olması, kanaatimizce Kurumun kanuni görevini yerine getirmediği tartışmasına da zemin hazırlamaktadır.

#AYRIMCILIĞAKARŞIBİRLİKTE
#TOGETHERAGAINSTDISCRIMINATION

+90 545 540 20 00 info@esithaklar.org

[@esitlikizleme](https://twitter.com/esitlikizleme) [@esitlikizlememerkezi](https://www.instagram.com/esitlikizlememerkezi)

esitlikizlememerkezi.org equalitywatchcentre.org

